

*Katarzyna Jarosz**

ORCID: 0000-0002-0878-9013

Opole, Polska

Wykorzystanie koncepcji logoprofilaktyki w procesie wsparcia rozwoju egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci i młodzieży

The Use of the Concept of Logoprophyllaxis in the Process of Supporting the Development of the Subjective and Personal Existence of Children and Adolescents

Abstract: The aim of the article is to present the possibilities of using the theoretical and empirical assumptions of the concept of logoprevention in the process of supporting the development of the subjective and personal existence of children and adolescents. Logoprophyllaxis, referring to the integral concept of a multidimensional human being formulated by V. E. Frankl as part of the Third Vienna School of Psychothera, enables the design and implementation of activities supporting the development of protective factors in relation to the noetic dimension of personality. They can be implemented at the level of universal, selective and indicated prevention. The strategies constructed within it (the strategy of providing existentially significant experiences and the strategy of noetic qualities) are methods of conduct consistent with the theory, on which preventive programs are based, which are ready-made tools that enrich the work of teachers and educators. They show ways of strengthening the potential of the noetic dimension of personality, which can significantly contribute to the develop-

* Dr Katarzyna Jarosz, Instytut Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Opolski; email: katarzyna.jarosz@uni.opole.pl.

ment of the subjective and personal abilities of the young generation, to manage their lives, fulfil themselves and discover the meaning of life by realising existentially significant values. It may also include the construction of new preventive programs addressed to children and adolescents.

Keywords: logoprophyllaxis; subjective-personal existence; prevention; noetic dimension of personality; multidimensionality of being; multidirectionality of becoming of existence; preventive program.

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie możliwości wykorzystania teoretycznych i empirycznych założeń koncepcji logoprofilaktyki w procesie wsparcia rozwoju egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci i młodzieży. Logoprofilaktyka, odnosząc się do integralnej koncepcji człowieka wielowymiarowego sformułowanej przez Victora E. Frankla w ramach Trzeciej Wiedeńskiej Szkoły Psychoterapii, umożliwia projektowanie i realizację działań wspierających rozwój czynników chroniących noetyczny wymiar osobowości. Mogą być one realizowane na poziomie profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej. Skonstruowane w jej ramach strategie (strategia dostarczania doświadczeń egzystencjalnie znaczących oraz strategia jakości noetycznych) są zgodnymi z teorią sposobami postępowania, na których opierają się programy profilaktyczne, będące gotowymi narzędziami wzbogacającymi warsztat pracy nauczycieli oraz wychowawców. Ukazują one sposoby wzmacniania potencjałów noetycznego wymiaru osobowości, co w znaczący sposób może przyczynić się do rozwoju zdolności podmiotowo-osobowych młodego pokolenia, do kierowania swoim życiem, spełniania siebie i odkrywania sensu życia poprzez urzeczywistnianie wartości egzystencjalnie znaczących. W jej ramach mogą być także konstruowane nowe programy profilaktyczne skierowane do dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: logoprofilaktyka; egzystencja podmiotowo-osobowa; noetyczny wymiar osobowości; wielowymiarowość bycia; wielokierunkowość stawiania się egzystencji; program profilaktyczny.

1. Wprowadzenie

Głównym zadaniem edukacji jest wspieranie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, w tym również wzmacnianie i kreowanie czynników budujących ich odporność psychiczną, co wynika z faktu, iż „Edukację należy traktować jako całość warunków, procesów i czynności sprzyjających roz-

wojowi człowieka, tak aby mógł sprostać złożonym wyzwaniom współczesnego świata” (Kwieciński, 1999, s. 51). Dążąc do wspierania rozwoju młodego pokolenia ku pełnej dojrzałości fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, społecznej i duchowej, proces wychowawczy jest wzmacniany i uzupełniany działaniami z zakresu profilaktyki (art. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz.U. z 2017 r., poz. 59). Główne zadanie profilaktyki sprowadza się do wspomagania osoby w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi prawidłowemu rozwojowi poprzez ograniczanie i likwidację czynników ryzyka oraz wspieranie rozwoju czynników chroniących (Gaś, 2004, s. 32–33).

Ważne w tym ujęciu jest zwrócenie uwagi na projektowanie modeli pracy edukacyjnej przygotowujących młodych ludzi do wyboru postawy wobec sytuacji trudnych, bólu i cierpienia, wynikających z konieczności losu. Nieodzownym elementem, który należy uwzględnić w konstruowanych rozwiązaniach, są działania pogłębiające samoświadomość młodego pokolenia w odniesieniu do istoty duchowości (wymiaru noetyczno-duchowego), której implikacją jest podmiotowo-osobowe bycie i stawanie się egzystencji. Wynika to z faktu, że człowiek może rozwijać się psychofizycznie, ale tylko jako podmiot osobowy jest w stanie przekroczyć uwarunkowania, odnosząc się do wartości (Popielski, 1994a, s. 18–22).

Koncepcją, która w szczególnie sposób podkreśla znaczenie wspierania rozwoju egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci i młodzieży w kontekście wielowymiarowej, personalistycznej i integralnej wizji człowieka, jest logoprofilaktyka. Została ona opisana przez pracowników Fundacji Wspomagającej Wychowanie „Archezja” oraz logoterapeutów Krakowskiego Instytutu Logoterapii. Koncepcja ta opiera się na założeniach logoterapii – Trzeciej Wiedeńskiej Szkoły Psychoterapii Victora E. Frankla, w ramach której nastąpiło wyróżnienie i opisanie specyficznie ludzkiego, noetycznego wymiaru osobowości, co umożliwiła postrzeganie człowieka jako wolnego podmiotu własnych działań (Szczukiewicz i in., 2023b, s. 218–220).

Wymiar noetyczny nie niesie konotacji filozoficzno-religijnych (Frankl, 2010, s. 10). Jest on najbardziej rozległym wymiarem osobowości, w którym ulokowane są specyficznie ludzkie fenomeny – właściwości egzystencji, takie jak doświadczanie sensu i wartości, a także odniesień osobowo-podmiotowych ku komuś lub czemuś, w tym ku Absolutowi (Popielski, 1994b, s. 85–89). Duchowo-osobowy charakter osoby sprawia, że jest ona niepo-

wtarzalna i niezastępowalna. Jest ponadto bytem rozstrzygającym o tym, czym aktualnie jest i czym może i chce być (Frankl, 1978, s. 77).

Włączenie przez Frankla do badań nad człowiekiem noetycznego wymiaru osobowości było ważnym krokiem w rozwoju wiedzy na temat czynników chroniących zdrowie (Klamut, 2002; Benard, 2004). Jego atrybuty, a mianowicie poczucie sensu życia i ukierunkowanie na wartości, są jedną z najbardziej znaczących właściwości prężności jednostki (Werner i Smith, 1992; Frankl, 1978). Z kolei moc duchowości, określana mianem noodynamiki, jak dowodzą wyniki badań, ma istotne znaczenie w radzeniu sobie jednostki z chorobą (Suchocka, 2007), stresem (Klamut, 2002), traumą (Popielski i Mamcarz, 2015) oraz innymi niekorzystnymi uwarunkowaniami rodzinnymi, takimi jak wzrastanie w rodzinie z problemem alkoholowym (Gąsior, 2012).

Koncepcja człowieka wielowymiarowego poszerza spojrzenie na jednostkę jako istotę wielowymiarową, zdolną do autodystansu oraz transcendencji i tym samym umożliwia projektowanie działań w obszarze logoprofilaktyki definiowanej jako:

koncepcja zastosowania filozofii prof. V. Frankla do profilaktyki zintegrowanej, uniwersalnej, zawierająca racjonalną, spójną i odważną wizję, w której chodzi o coś więcej niż propagowanie zdrowego stylu życia. Chodzi o to, byśmy my, dorośli, skutecznie wspierali młodych ludzi w budowaniu dojrzałego świata wartości i realizacji ich najgłębszych marzeń i celów życiowych (Solecki, 2022, s. 13 – cyt. za Gubała, 2022, s. 12).

2. Procedura badawcza

Celem badania jest interpretacja teoretycznych i empirycznych założeń logoprofilaktyki pod kątem możliwości ich wykorzystania w obszarze pracy wychowawczo-profilaktycznej, wspierającej rozwój egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci i młodzieży. Tekst jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy i w jaki sposób można wykorzystać teoretyczne i empiryczne założenia logoprofilaktyki w procesie projektowania wsparcia rozwoju egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci i młodzieży.

Do realizacji badań wykorzystałam analizę danych zastanych, w której posłużyłam się metodą *desk research*. Dane zastane można zdefiniować

jako wszelkie wytwory powstające w wyniku produkowania, dokumentowania i przetwarzania informacji. Dzielą się one ze względu na: charakter, sposób powstawania, dynamikę, poziom obiektywizmu oraz źródła pochodzenia. Badacz nie może zatem sam tych danych wywołać, są one natomiast przez niego używane w celach badawczych. Korzystanie z danych zastanych jest przykładem badań niereaktywnych i może stanowić rodzaj przygotowania do badań empirycznych czy też rozważań teoretycznych. Metodami wykorzystywanymi w analizie danych zastanych są *desk research*, analiza treści oraz wtórna analiza statystyczna (Makowska i Boguszewski, 2013, s. 9–19).

Wykorzystana przeze mnie metoda *desk research* polega na „poszukiwaniu danych jakościowych lub ilościowych, które mogą być przydatne z punktu widzenia poruszanego tematu” (Makowska i Boguszewski, 2013, s. 80). Umożliwia ona uzyskanie informacji z różnych źródeł, czego wynikiem bardzo często jest dotarcie do badań wskazujących na odmienne rezultaty. Celem tej metody jest utworzenie spójnego raportu, prezentującego w sposób rzetelny i wiarygodny podjętą problematykę. Raport z badania *desk research* powinien składać się z: wprowadzenia (zawiera ogólny opis podejmowanego tematu, sformułowany cel badania oraz pytania badawcze), części badawczej (znajdują się w niej wszystkie informacje dotyczące poruszanego tematu, w tym związane z nim koncepcje teoretyczne oraz wykonane badania), zakończenia (odnosi się do celu przeprowadzanych badań i zawiera odpowiedzi na pytania badawcze) (Makowska, 2013, s. 96–102).

Mając na uwadze powyższe, analizą objęłam następujące dane zastane: dane opracowane o charakterze ilościowym (raporty na temat kondycji psychicznej dzieci i młodzieży); dane opracowane o charakterze jakościowym (książki, artykuły, a także strony internetowe prezentujące programy i projekty Fundacji Wspomagającej Wychowanie „Archezja” oraz Krakowskiego Instytutu Logoterapii). Przyjęłam następujące kryteria włączenia materiału badawczego: założenia teoretyczne działań wychowawczo-profilaktycznych odnoszące się do logoterapii Frankla oraz koncepcji wielowymiarowego bycia i wielokierunkowego stawiania się egzystencji Popielskiego; kryteria doboru oddziaływań logoprofilaktycznych: stopnie zagrożenia, poziomy profilaktyki, strategie profilaktyczne; programy profilaktyczne wspierające rozwój właściwości związanych z kreowaniem egzystencji podmiotowo-osobowej, odnoszące się do ontycznego wyposażenia człowieka (jakości no-

etyczne), odniesień egzystencjalnych (noetyczna aktywność i temporalność) oraz postaw noetycznych.

3. Egzystencja podmiotowo-osobowa z punktu widzenia logoteorii

Pojęciem egzystencji podmiotowo-osobowej określamy typowo ludzki sposób bycia i stawania się osoby w egzystencjalnym kontekście rozwoju człowieka w sytuacji realiów jego życia (Popielski, 2008a, s. 30). Jest ono związane ze specyficznym i wyróżniającym człowieka wymiarem noetyczno-duchowym, który Frankl określa jako *Humanissimum*, czyniąc go podstawą do ujawnienia się „człowieczeństwa ludzi” (Popielski, 1994a, s. 16).

Egzystencja jest jednością funkcjonalną świadomego podmiotu osobowego i formą, przez którą wyraża się autonomiczna struktura osobowości, gdyż „Całość realizuje się jako podmiotowo-osobowa, noo-psycho-fizyczna jedność” (Popielski, 2008a, s. 28). Logoteoretyczna koncepcja motywacji i interpretowania egzystencji zakłada, że człowiek jest ze swej natury ukierunkowany na sens i realizuje się w procesie jego poszukiwania, odkrywania, doświadczania, identyfikowania i przeżywania (Popielski, 1994a, s. 18–19).

Trójwymiarowa koncepcja człowieka została wprowadzona na teren psychologii przez Kazimierza Popielskiego i określona pojęciem wielowymiarowego bycia oraz wielokierunkowego stawania się człowieka. Łączenie przez autora problematyki sensu i wartości z byciem oraz stawaniem się człowiekiem stanowi „próbę interpretowania egzystencji od strony analizowania struktury antropologicznej człowieka i sposobów jego podmiotowo-osobowego bycia i stawania się” (Popielski, 1994b, s. 25). Jest zatem propozycją odczytywania i analizowania ludzkiej egzystencji w kontekście tego, co służy, tworzy, rozwija i pozwala dojrzewać człowiekowi.

Ujęcie logoteoretyczne dookreśla terminy dotyczące podmiotu i podmiotowości sformułowane na gruncie nauk społecznych, korespondując przy tym z fenomenologicznym rozumieniem tych zagadnień (por. Węgrzecki, 1996). Egzystencja podmiotowo-osobowa jest tu rozumiana jako życie zdolne do przekraczania uwarunkowań i do autodystansu wobec siebie samego, innych ludzi, okoliczności, czasu i przestrzeni. Zakłada to występowanie zdolności podmiotowo-osobowej człowieka do

spełniania siebie, realizowania aktywności, wartościowania i hierarchizowania, a więc również dążenia i odnoszenia się podmiotu „ku...” czemuś. Jest to proces kreacji egzystencji podmiotowo-osobowej przez autonomiczną jednostkę przechodzącą drogę od *mieć* do *być*, od *być* do sensu i od *być* do *stawać się* (Popielski, 1994a, s. 18).

Z punktu widzenia logoteorii właściwościami wyrażającymi podmiot są: „ja” osobowe (konstrukt teoretyczny, służący do interpretacji fenomenu samorozumienia, identyczności i integracji jednostkowej, obserwowanych w procesie zmienności egzystencji); autotranscendowanie (zdolność do przekraczania uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych związanych z aktywnością dojrzewania i wzrostu, tworzeniem podmiotowego być, realizowana na drodze wertykalnie skierowanych transcendencji „ku...” wartościom); odniesienie „ku...” wartościom (zasada odnoszenia się podmiotu „ku...” wartościom, czego skutkiem jest poczucie sensu życia); podmiotowa kompetencja egzystencjalna (wywodzi się ze współdziałania dynamizmów: poczucia pewności siebie, wzrostu intelektualnego poznawania rzeczywistości, procesu refleksyjnego porządkowania i przeżywania egzystencji jako jednostkowo i społecznie aprobowanej) (Popielski, 1994b, s. 117–122).

Koncepcja podmiotu osobowego, sformułowana przez Kazimierza Popielskiego z uwzględnieniem założeń logoteorii, poszerza znacznie rozumienie człowieka, gdyż określa go jako jednostkę suwerenną, otwartą, wolną, w tym samoposiadającą siebie, reflektującą, podejmującą decyzje, kreatywną, świadomą, odpowiedzialną i kompetentną. Wartości zinternalizowane tworzą i kształtują podmiot osobowy (Popielski, 1994b, s. 160–161). Jest to sytuacja wolnościowego decydowania i wyboru przez osobę wartości, które tworzą i kształtują podmiot. Natomiast odkrycie poczucia sensu życia jest podmiotowym doświadczeniem wymagającym od jednostki zaangażowania się w proces jego zaistnienia, odkrywania, przeżywania, trwania i rozwoju poprzez urzeczywistnianie wartości (Popielski, 1994a, s. 18–22).

Ważne jest, żeby właściwości związane z kreowaniem egzystencji podmiotowo-osobowej podlegały rozwojowi, uintensywnianiu, usprawnieniu, gdyż w przeciwnym razie mogą ulec regresji, nieujawnieniu czy też patologizacji (Popielski, 1994b, s. 115).

4. Logoprofilaktyka – założenia teoretyczne

Koncepcją, która umożliwia wspieranie wielowymiarowego rozwoju jednostki ludzkiej w jej całości bytowej, realizującej się w kontekście wielokierunkowego bycia i stawania się, jest logoprofilaktyka. Koncepcja ta po raz pierwszy w naszym kraju została zdefiniowana przez Tomasza Gubałę na określenie nurtu profilaktycznego opartego na założeniach analizy egzystencjalnej i logoterapii Frankla (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 441–443).

Natomiast zidentyfikowania i wstępnego scharakteryzowania celów omawianej koncepcji podjęła się Karolina Kmiecik-Jusięga (2023). Pierwszym celem logoprofilaktyki opisywanym przez autorkę jest szukanie sensu życia poprzez doświadczanie samego siebie. W jego ramach podejmowane działania mają umożliwić dzieciom i młodzieży pogłębienie samoświadomości na temat „kim jestem”, „jaki jestem” poprzez odkrywanie sensu własnego doświadczenia (Kmiecik-Jusięga, 2023, s. 124–125).

Realizowane działania profilaktyczne powinny umożliwiać ich odbiorcom doświadczanie samego siebie w procesie podejmowanych zadań i istniałych sytuacji. Ważnym elementem jest również ukazywanie sposobów rozwijania potencjałów każdego z wymiarów egzystencji, na podstawie których realizuje się osobowość dojrzała, a także spełnia się rozwój. Są one istotnymi zasobami do radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, a nawet cierpieniem. Należy przy tym podkreślać znaczenie wolności w powiązaniu z odpowiedzialnością, uwzględniając indeterministyczny punkt widzenia Frankla, według którego człowiek w pełni ma możliwość kierowania swoim życiem, stając się wolnym od popędów, determinizmu genetycznego do możliwości urzeczywistniania potencjałów noetycznych (Frankl, 1978, s. 291–292).

Drugim celem logoprofilaktyki sformułowanym przez autorkę jest szukanie sensu poprzez realizację wartości. Dążąc do urzeczywistnienia powyższego celu, należy dzieciom i młodzieży ukazywać znaczenie wartości jako siły ukierunkowującej, służącej i kreującej życie, która stanowi właściwy i swoisty świat odniesień dla ludzi, dzięki któremu człowiek „jest i staje się” (Kmiecik-Jusięga, 2023, s. 126–127).

Działania logoprofilaktyczne w tym przypadku powinny wspierać rozwój tożsamości młodych ludzi w kontekście procesu deklarowanych i realizowanych wartości oraz pogłębiać wiedzę odbiorców na temat różnic wystę-

pujących pomiędzy wartościami, quasi-wartościami oraz antywartościami. Ważnymi zadaniami do wypełnienia jest również stworzenie dzieciom i młodzieży warunków do odkrywania poczucia sensu życia poprzez realizację wartości kreatywnych i przeżyciowych oraz pogłębianie ich wiedzy na temat wartości postawy (wyrażają się w postawie, jaką człowiek przyjmuje wobec konieczności losu, wynikających z doświadczania nieuniknionego cierpienia) (Frankl, 2017, s. 124–126).

Trzecim celem logoprofilaktyki jest szukanie sensu życia poprzez podejmowanie wysiłku, który jest definiowany w kategoriach świadomego czynu, stanowiącego moment ujawnienia się osoby. Powinien być on podejmowany zarówno przez realizatorów, jak i odbiorców działań profilaktycznych. Zadaniami, które należy realizować w ramach omawianego celu, jest wspieranie rozwoju umiejętności podejmowania wysiłku i decyzji w odniesieniu do wartości, czego przykładem jest zachęcanie młodych ludzi do włączania się w działania pomocowe, charytatywne, które ukierunkowują ich uwagę na drugiego człowieka, umożliwiając rozwój potencjału duchowego (Kmieciak-Jusięga, 2023, s. 127–128).

Mając powyższe na uwadze, w realizowanych działaniach profilaktycznych należy pobudzać młodych ludzi do refleksji i pogłębiać ich świadomość na temat wysiłku jako niezbędnego elementu w procesie odkrywania sensu życia, co może nastąpić poprzez twórczą pracę lub działanie (dokonania i osiągnięcia); doświadczenie czegoś lub kontakt z innym człowiekiem (doświadczanie wartości: dobra, prawdy, piękna; kontakt z przyrodą, kulturą); przyjęcie postawy wobec nieuniknionego cierpienia, nadanie mu sensu (Frankl, 2010, s. 95). Z kolei Roman Solecki i Piotr Szczukiewicz (2024) dodatkowo opisują logoprofilaktykę jako koncepcję zapobiegającą zachowaniom problemowym dzieci i młodzieży i za główne jej założenia uznają następujące twierdzenia:

- logoprofilaktyka to zespół działań, który jest podstawą realizowania programów profilaktyczno-wychowawczych, szczególnie w czasach kryzysu, pandemii czy wojny;
- brak sensu i pustka egzystencjalna są istotnymi czynnikami ryzyka prowadzącymi do zachowań ryzykownych, zwłaszcza myśli samobójczych, depresji i uzależnień;
- poczucie sensu życia jest dominującym czynnikiem chroniącym;

- podejście salutogenetyczne, czyli wzmacnianie potencjału dziecka i rodzica;
- praca z celami i wartościami (przejście od wartości deklarowanych do realizowanych);
- wzmacnianie roli prawdziwych autorytetów;
- wzmacnianie zdolności diagnostycznych (rodziców i nauczycieli) oraz auto-diagnostycznych dzieci i młodzieży;
- uruchamianie refleksyjności w wymiarze noetycznym (duchowym) (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 444).

Założenia teoretyczne logoprofilaktyki korespondują z edukacją aksjologiczną Katarzyny Olbrycht (2002), koncepcją wychowania ku wartościom Krystyny Chałas (2003), pedagogiką personalistyczną Mariana Nowaka (2003), pedagogiką egzystencjalną Janusza Tarnowskiego (2003), logoterapeutyczną koncepcją wychowania Mariana Wolickiego (2007), czwartą dźwignią skutecznej profilaktyki autorstwa Szymona Grzelaka (2015) – „Buduj na wartościach i marzeniach młodzieży”, z koncepcją profilaktyki pozytywnej Krzysztofa Ostaszewskiego (2010), jak również z modelem wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej Katarzyny Jarosz (2019).

5. Logoprofilaktyka – założenia empiryczne

Założenia empiryczne logoprofilaktyki odnoszą się do kryteriów doboru oddziaływań profilaktycznych, a więc poziomów oraz strategii profilaktycznych, czyli elementów konstytuujących metodykę budowy programów profilaktycznych.

Działania z zakresu logoprofilaktyki mogą być realizowane zarówno na poziomie jednostek, grup społecznych, jak i zjawisk makrospołecznych, będących przyczynami kryzysu relacji międzyludzkich oraz procesu osłabienia regulacyjnych funkcji norm społecznych. Logoprofilaktyka proponuje działania prewencyjne na następujących poziomach profilaktycznych: uniwersalnym (działania polegają na upowszechnianiu personalistycznej, wielowymiarowej koncepcji człowieka oraz zasad pedagogiki sensu, w tym znaczenia wartości dla realizacji sensu życia); selektywnym (działania są kierowane do grup ze zwiększonym poziomem ryzyka i polegają na przeciwdziałaniu apatii, nudzie, frustracji egzystencjalnej, braku klaryfikacji systemu wartości

oraz autorytetów moralnych); wskazującym (działania uwzględniają występujące u odbiorców pierwsze symptomy zaburzeń oraz dysfunkcyjnych zachowań i polegają na analizie ich przyczyny z perspektywy logoterapii, odwołując się do zasobów noetycznego wymiaru funkcjonowania człowieka, co ma na celu rozwój autotranscendencji) (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 446–448).

W ramach logoprofilaktyki zostały skonstruowane strategie działań profilaktycznych, do których należą strategia dostarczania doświadczeń egzystencjalnie znaczących (Szczukiewicz, 2016) oraz strategia jakości noetycznych (Jarosz, 2023).

Głównym celem strategii dostarczania doświadczeń egzystencjalnych jest aranżowanie zdarzeń i sytuacji, których potencjał umożliwiałaby aktualizowanie się „wymiaru noetycznego egzystencji, którego siły współtworzą prawidłowość bycia i stawania się człowieka” (Popielski, 1994b, s. 179–180). Działania profilaktyczne powinny zmierzać do pobudzenia i zdynamizowania noetycznego wymiaru egzystencji „Chodzi o stworzenie sytuacji, kiedy młody człowiek ma szansę na rozważenie, co to znaczy «wartościowe życie» i kiedy może mieć poczucie, że ma szansę na takie życie” (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 448). Strategia ta daje możliwość hierarchizacji wartości, gdyż poprzez doświadczenie egzystencjalnie znaczące wartości wymiaru hedonistycznego mogą zostać podporządkowane wyższym wartościom.

Natomiast strategia jakości noetycznych opiera się na strukturze noodynamiki Popielskiego, rozumianej jako siła, dzięki której człowiek dąży do osiągnięcia wartościowego celu i jest w stanie wypełnić potencjalny sens zawarty w każdej nawet trudnej sytuacji życiowej. Na strukturę noodynamiki składają się: jakości noetyczne (potencjały podmiotowe, z którymi się rodzimy, takie jak: wolność, godność, nadzieja, a które współtworzą doświadczanie sensu życia); aktywności noetyczne (służą one spełnianiu się egzystencji, potwierdzają jej autentyczność i wzmacniają samopoczucie jednostki jako podmiotu, należą do nich między innymi: samopotwierdzenie, autodystans, akceptacja życia oraz innych osób, kreatywność); postawy noetyczne (wyrażają podmiotowo-osobowy sposób ustosunkowywania się do siebie, innych osób i rzeczywistości); noetyczna orientacja czasowa (proces lokowania swojej egzystencji w czasie poprzez uwzględnienie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, który ma służyć optymalnemu realizowaniu się egzystencji) (Popielski, 2008b, s. 100–105 – cyt. za Jarosz, 2023, s. 48).

Głównymi celami strategii jakości noetycznych są wspieranie wielowymiarowego rozwoju dzieci i młodzieży ze szczególnym zwróceniem uwagi na noetyczny wymiar osobowości oraz przygotowywanie ich do radzenia sobie z przeciwnościami losu poprzez działania ukierunkowywane na odkrywanie sensu życia oraz urzeczywistnianie wartości postawy. Z kolei celami szczegółowymi są: poszerzenie wiedzy jednostek na temat istoty jakości noetycznych oraz możliwości ich wykorzystywania w sytuacjach trudnych, w tym związanych z doświadczaniem nieuniknionego cierpienia; wspieranie rozwoju aktywności noetycznych, które umożliwiają przyjmowanie przez jednostkę postaw takich jak: stosunek do życia jako zadania, gotowość do pokonywania trudności i podejmowania wysiłku oraz postawa akceptacji i życzliwości wobec drugiego człowieka; wspieranie rozwoju możliwości konstruowania wśród dzieci i młodzieży „optimum temporalnego” (Jarosz, 2023, s. 49–50).

Powyżej przedstawione strategie mają na celu docieranie do motywacji noetycznego wymiaru osobowości odbiorców działań profilaktycznych i łączyć w sobie elementy innych strategii profilaktycznych, a mianowicie: informacyjnej, edukacyjnej, działań alternatywnych, interwencyjnej, zmian środowiskowych. Dają one podstawy do poszukiwania wdrożeń praktycznych dla logoprofilaktyki, umożliwiając budowę programów profilaktycznych skierowanych do dzieci i młodzieży.

6. Logoprofilaktyka – przykłady dobrych praktyk

Najbardziej znanym program z zakresu logoprofilaktyki jest program „Cuder – żyj z sensem”, opracowany przez Fundację Wspomagającą Wychowanie „Archezja”. Program skierowany jest do dzieci i młodzieży, a jego głównym celem jest wspieranie rozwoju umiejętności radzenia sobie z kryzysami rozwojowymi i sytuacyjnymi poprzez inspirowanie młodzieży do refleksji nad duchowym i moralnym potencjałem człowieka. Następuje to poprzez kreatywne sposoby organizacji zajęć, podczas których zostają przedstawione założenia antropologii personalistycznej Frankla oraz jest rozgrywana wielkoformatowa gra profilaktyczna „CUDER”. Działania podejmowane w ramach programu mają na celu „przygotowanie młodych do konfrontacji z trudnościami życia poprzez uporządkowanie ich relacji, emocji, duchowości, rozumu i fizyczności” (Gubała, 2022, s. 14).

Kolejnym programem ściśle łączącym się z głównymi założeniami teoretycznymi i empirycznymi logoprofilaktyki jest „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju młodzieży”. Program przyjmuje postać ustrukturalizowanych zajęć edukacyjno-socjoterapeutycznych, których tematyka odnosi się do potencjałów poszczególnych wymiarów egzystencji, uznanych za czynniki chroniące. Dobór czynników chroniących w danym wymiarze egzystencji następuje na podstawie teorii szczegółowych, do których należą: koncepcja salutogenetyczna Aarona Antonovsky’ego – wymiar biologiczny, koncepcja inteligencji społecznej Stephana Greenspana – wymiar społeczny, koncepcja inteligencji emocjonalnej Jacka Mayera i Petera Saloveya oraz koncepcja zachowań transgresyjnych Józefa Kozielskiego – wymiar podmiotowy, koncepcja poczucia sensu życia Frankla – wymiar duchowy (Jarosz, 2019, s. 8–9).

Innymi programami poddawany obecnie procesowi ewaluacji są program „Na serio” opracowany przez Piotra i Annę Szczukiewicz oraz Romana Soleckiego, a także program „Na drodze «ku...» wartościowemu życiu” autorstwa Jarosz. Program „Na serio” składa się z dwóch spotkań trwających godzinę lekcyjną. Podczas pierwszego z nich nauczyciel przedstawia krótką historię młodej osoby doświadczającej sytuacji trudnej (obecnie opracowane są trzy historie: dziewczyny z zachowaniami autoagresywnymi, chłopaka będącego ofiarą przemocy rówieśniczej oraz dziewczyny, która ma stany depresyjne oraz myśli samobójcze). Wybór historii następuje na podstawie zdiagnozowanych potrzeb uczniów. Po jej przedstawieniu realizator programu moderuje dyskusję dotyczącą wyjaśnienia problemu oraz sposobów udzielenia pomocy osobie, która się z nim mierzy. W związku z tym zwraca się on do uczniów z pytaniami sondującymi opinię, które mają umożliwić osiągnięcie następujących celów: stworzenie w klasie atmosfery do szczerości i ekspresji; uruchomienie refleksji aksjologicznej i potencjału kompetencji osobistych, aktywizujących się podczas angażowania się w proces pomagania; wprowadzenie perspektywy noetycznej poprzez metodę dialogu sokratejskiego, odnoszącego się do tematu możliwości przekraczania osobistych ograniczeń i dostrzegania swojej wolności wobec objawów psychicznych (postawienie pytania „Jakie decyzje i wybory pozwolą tej osobie zachować szacunek do siebie?”; Szczukiewicz i in., 2023a, s. 6). Podczas drugiego spotkania nauczyciel opowiada, jak potoczyły się losy bohatera, opisując skuteczne i utrudniające formy niesienia pomocy oraz przedstawia obecny sposób funkcjonowanie tej osoby. W dalszej części zajęć następuje również

moderowana dyskusja uwzględniająca powyżej opisane cele (Szczukiewicz i in., 2023a, s. 5–6).

Z kolei program „Na drodze «ku...» wartościowemu życiu” został skonstruowany na podstawie zoperacjonalizowanego przez Popielskiego noetycznego wymiaru osobowości. Plan programu obejmuje następujące tematy zajęć psychoedukacyjnych: „Człowiek pytanie otwarte”, „Nasze wewnętrzne skarby – rzecz o potencjałach i zasobach noetycznych”, „W świecie potrzeb, wartości i antywartości”, „Co zawsze pozostanie w nas – rzecz o godności”, „Nadzieja (nie) zawsze jest w nas”, „Wyzwania mojej wolności”, „Statua odpowiedzialności w moim życiu”, „Kiedy moje «Ja» kocha twoje «Ty» – rzecz o miłości i afirmacji”, „Podmiotowość i autoakceptacja, czy jestem dyrektorem mojego życia?”, „Życie z sensem”, „Czy autotranscendencja jest nie(możliwa), a sytuacje trudne i cierpienie (nie)uniknione?”, „Rzecz o życzliwości i akceptacji innych”, „Optimum temporalne mojego bycia i stawania się”. Powyższa tematyka zajęć jest przykładem sposobu urzeczywistnienia w praktyce wychowawczo-profilaktycznej celów strategii jakości noetycznych oraz mechanizmu odnoszenia się „ku...” wartościom jako zasady twórczego bycia i stawania się jednostki (Jarosz, 2023, s. 52).

7. Zakończenie

Koncepcja logoprofilaktyki jest konstruktem teoretycznym, obejmującym założenia teoretyczne i empiryczne. Sformułowane w jej ramach założenia i cele lokują ją w obszarze integralnej profilaktyki zachowań ryzykownych o charakterze uprzedzającym, ukierunkowanej na kryzysy rozwojowe i sytuacyjne. Z kolei założenia empiryczne proponują realizację działań na trzech poziomach profilaktycznych, a także poszerzenie tradycyjnych strategii profilaktycznych o strategię dostarczania doświadczeń egzystencjalnie znaczących oraz strategię jakości noetycznych. Ponadto oferuje ona narzędzia do pracy z dziećmi i młodzieżą, którymi są programy logoprofilaktyczne ukierunkowane na wspieranie rozwoju kompetencji egzystencjalnych młodego pokolenia, dzięki którym człowiek uświadamia sobie, że jest podmiotem osobowym, który może przekraczać uwarunkowania, odnosząc się do świata wartości.

Implementacja idei *evidence based practice* w obszar założeń teoretycznych i empirycznych logoprofilaktyki umożliwia jej analizę pod kątem zasad skutecznego działania¹ w kontekście postawionego problemu badawczego.

Biorąc pod uwagę zasadę konieczności przygotowania diagnozy potrzeb i ryzyka, zauważam, że sformułowane założenia teoretyczne i empiryczne logoprofilaktyki były związane z wynikami badań Krakowskiego Instytutu Logoterapii, przedstawiającymi trudną kondycję psychiczną młodzieży podczas pandemii COVID-19 w 2021 roku (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 441). Skonstruowane programy logoprofilaktyczne nie zakładają jednak doboru uczestników na podstawie wcześniej przeprowadzonej diagnozy potrzeb i ryzyka. Są w dużym stopniu ukierunkowane na pracę z jednostkami z grupy niskiego ryzyka, pozostawiając poza głównym nurtem oddziaływań grupę średniego i wysokiego ryzyka. Tym samym w mniejszym stopniu uwzględniają zasadę doboru działań do konkretnej osoby, nie określają również precyzyjnie wieku bezpośrednich odbiorców działań profilaktycznych. Uwzględniają przy tym ich specyfikę rozwojową związaną z okresem adolescencji, opisując nową grupę przyczyn zachowań ryzykownych, do których należą: pustka egzystencjalna, frustracja egzystencja, zablokowane dążenie do sensu (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 444–446). Logoprofilaktyka poszerza typowe strategie profilaktyczne treściami odnoszącymi się do założeń logoterapii, co sprawia, że nie skupia się na psychopatologii i skutkach zachowań ryzykownych (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 448).

Odnosząc się do zasad, którymi są budowanie wewnętrznej motywacji do zmiany, budowanie nowych kompetencji oraz wzmacnianie i budowanie potencjałów osoby, na podstawie dokonanej analizy materiału badawczego stwierdzam, iż strategie logoprofilaktyczne urzeczywistniane w programach mają na celu aranżację sytuacji aktywizujących motywację noetycznego wymiaru osobowości (zob. Szczukiewicz i in., 2023a, s. 5–6). Polegają one na realizacji działań umożliwiających odczuwanie bycia podmiotem własnej egzystencji i kierowania swoim życiem poprzez: poszerzanie wiedzy odbior-

¹ Zasady skutecznego działania profilaktycznego wypracowano w ramach *evidence based practice*, należą do nich: zasada konieczności przygotowania diagnozy potrzeb i ryzyka na podstawie modelu aktuarialnego, zasada budowania wewnętrznej motywacji do zmiany, zasada doboru działań do konkretnej osoby, zasada budowania nowych kompetencji, zasada wzmacniania i budowania potencjałów osoby, zasada związana z pomiarem efektywności oddziaływań (zob. Barczykowska i Dzierżyńska-Bres, 2013, s. 134–136).

ców na temat wymiarów egzystencji oraz potencjałów podmiotowo-osobowych; wspieranie rozwoju umiejętności podejmowania zadań, rozwiązywania problemów i realizację zobowiązań, w tym zdolności do zaangażowania się oraz podjęcia trudu ze szczególnym zwróceniem uwagi na kierowanie się w życiu sumieniem (zob. Jarosz, 2023, s. 50–51). Ponadto logoprofilaktyka, stosując podejście salutogenetyczne, wzmacnia nie tylko potencjał dzieci, lecz także potencjał rodziców oraz nauczycieli poprzez edukację formalną i pozaformalną prowadzoną przez Krakowski Instytut Logoterapii oraz Fundację Wspomagającą Wychowanie „Archezja”.

Biorąc pod uwagę zasady związane z pomiarem efektywności, programy z zakresu logoprofilaktyki obecnie nie widnieją w bazie rekomendowanych programów promocji zdrowia psychicznego i profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży. Powyższy stan rzeczy może wynikać z faktu, iż programy takie jak: „Cuder – żyj z sensem”, „Na serio”, „Na drodze «ku...» wartościowemu życiu” są obecnie poddawane procesowi ewaluacji. Należy jednak zaznaczyć, że logoprofilaktyka jest stosunkowo nową koncepcją, którą Piotr Szczukiewicz, Adrian Kurcbart oraz Roman Solecki (2023b) uznają za nurt naukowy oparty na wiedzy naukowej ze względu na prowadzone badania przez Krakowski Instytut Logoterapeutyczny. Badania realizowane są corocznie od 2021 roku i dotyczą kondycji psychicznej uczniów ze szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych województwa małopolskiego, uwzględniają między innymi takie obszary, jak: poczucie sensu życia, uzależnienie od Internetu, depresję, wsparcie społeczne i autorytety, marzenia młodych ludzi (Raport, <https://www.logoterapia-krakow.pl/dzialnosc>). Wyniki badań dowodzą, że poczucie sensu życia jest jednym z najsilniejszych czynników chroniących młodych ludzi przed depresją i uzależnieniami (Solecki i Szczukiewicz, 2024, s. 443).

Reasumując, założenia teoretyczne i empiryczne logoprofilaktyki mogą być wykorzystywane do wspierania rozwoju egzystencji podmiotowo-osobowej dzieci ze szkół podstawowych, jak również młodzieży ze szkół ponadpodstawowych, gdyż ukierunkowują one pracę wychowawczo-profilaktyczną na potencjały i motywację noetycznego wymiaru osobowości. Przyjęcie perspektywy noetycznej może przyczynić się do znacznego poszerzenia warsztatu pracy osób wspierających wielowymiarowy rozwój dzieci, co wynika z faktu, że „tylko osoba duchowa może być źródłem godności człowieka i stanowi barierę przed uprzedmiotowieniem” (Szczukiewicz i in.,

2023b). Pomimo faktu, iż założenia teoretyczne wymagają sformułowania zadań, a skuteczność programów logoprofilaktycznych nie została jeszcze potwierdzona wynikami badań ewaluacyjnych, stanowią one jednak konkretne i poprawnie przygotowane pod względem merytorycznym narzędzia do pracy, które mogą być również inspiracją do dalszych działań ukierunkowanych na poprawę kondycji egzystencjalnej młodego pokolenia.

Bibliografia

- Antonovsky, A. (1995). *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Barczykowska, A. i Dzierżyńska-Bres, S. (2013). Profilaktyka oparta na wynikach badań naukowych (evidence based practice). *Resocjalizacja Polska*, 4, 131–152.
- Benard, B. (2004). *Resiliency. What we have learned*. San Francisco: WestEND.
- Chałas, K. (2003). *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. Tom I. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Frankl, V.E. (1978). *Homo patiens*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Frankl, V.E. (2009). *Człowiek w poszukiwaniu sensu*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frankl, V.E. (2010). *Wola sensu. Założenie i zastosowanie logoterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frankl V.E. (2017). *Lekarz i dusza*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Gaś, Z.B. (2004). *Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja. Poradnik metodyczny*. Lublin: Pracownia Wydawnicza Fundacji „Masz Szansę”.
- Gąsior, K. (2012). *Funkcjonowanie noo-psychospołeczne i problemy psychiczne dorosłych dzieci alkoholików*. Warszawa: Difin SA.
- Grzelak, Sz. (2015). *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży. Przewodnik dla samorządowców i praktyków oparty na wynikach badań naukowych. Jak wspierać młodzież w PODRÓŻY ŻYCIA?* Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Gubała, T. (2022). CUDER czyli jak pokazać integrację osoby. *Wychowawca*, lipiec–sierpień, 12–13.
- Jarosz, K. (2019). *Profilaktyka pozytywna w teorii i praktyce pedagogicznej*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

- Jarosz, K. (2022). Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej jako przykład narzędzia projektowania wsparcia rozwoju duchowości dzieci i młodzieży. *Horyzonty Wychowania*, 21(58), 78–89. <https://doi.org/10.35765/hw.2022.2158.09>
- Jarosz, K. (2023). Koncepcja strategii jakości noetycznych jako przykład metody projektowania wsparcia rozwoju odporności psychicznej dzieci i młodzieży. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 27(1), 43–56. <https://doi.org/10.12775/SPI.2024.1.002>
- Klamut, R. (2002). *Cel, czas, sens życia*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kmiecik-Jusięga, K. (2023). Cele logoprofilaktyki, nowej koncepcji zapobiegania zachowaniom ryzykownym młodzieży. Założenia teoretyczne. *Horyzonty Wychowania*, 22(62), 121–130. <https://doi.org/10.35765/hw.2023.2262.13>
- Kwieciński, Z. (1999). Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności. W: J. Koziński (red.), *Humanistyka przełomu wieków* (s. 51–77). Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- Makowska, M. (2013). Desk research. W: M. Makowska (red.), *Analiza danych zastanych* (s. 80–104). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
- Makowska, M. i Boguszewski, R. (2013). Analiza danych zastanych – zagadnienia wstępne. W: M. Makowska (red.), *Analiza danych zastanych* (s. 9–32). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
- Nowak, J. (2003). Pedagogika personalistyczna. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika* (s. 232–248). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Olbrycht, K. (2002). *Prawda, dobro, piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ostaszewski, K. (2010). Kompendium wiedzy o profilaktyce. W: K. Ostaszewski (red.), *Przewodnik metodyczny po programach promocji zdrowia psychicznego i profilaktyki* (s. 73–97). Warszawa: Fundacja ETOH.
- Popielski, K. (1989). Koncepcja logoteorii V.E. Frankla i jej znaczenie w poradnictwie psychologiczno-pastoralnym. W: Z. Chlewiński (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii pastoralnej* (s. 69–101). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Popielski, K. (1994a). W kierunku psychoterapii „o ludzkim obliczu” logoterapia i nooterapia. *Roczniki Filozoficzne*, 42(4), 13–30.
- Popielski, K. (1994b). *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Popielski, K. (1996). Człowiek: egzystencja podmiotowo-osobowa. W: K. Popielski (red.), *Człowiek, wartości, sens: studia z psychologii egzystencji: logote-*

oria i nooteoria, logoterapia i nooterapia (s. 25–47). Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.

- Popielski, K. (2008a). *Psychologia egzystencji. Wartości w życiu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Popielski, K. (2008b). Noetyczne jakości życia i ich znaczenie w procesie bycia i stawania się egzystencji. *Chowanna*, 1, 9–25.
- Popielski, K. i Mamcarz, P. (2015), *Trauma egzystencjalna a wartości*. Warszawa: Difin.
- Raport z badania ankietowego kondycji psychicznej młodzieży – Projekt „Żyć z sensem” 2022. Pobrano 21 marca 2025 z: <https://www.logoterapia-krakow.pl/dzialnosc>
- Solecki, R. (2022). Logoprofilaktyka. *Wychowawca*, lipiec–sierpień, 13–14.
- Solecki, R. i Szczukiewicz, P. (2024). Logoprofilaktyka a prewencja zachowań ryzykownych i uzależnień. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 9, 339–452. <http://doi.org/10.17951>
- Suchocka, L. (2007). *Psychologiczna analiza cierpienia w chorobie przewlekłej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Szczukiewicz, P. (2016). Profilaktyka wobec zjawiska społecznej anomii. W: Z. B. Gaś (red.), *Nowe wyzwania profilaktyki* (s. 13–28). Lublin: Wydawnictwo Naukowe Innovatio Press WSEI.
- Szczukiewicz, P., Szczukiewicz, A. i Solecki, R. (2023a). Logoterapia wobec ryzykownych zachowań młodzieży. *Świat Problemów*, 12, 3–6.
- Szczukiewicz, P., Kurcbart, A. i Solecki, R., (2023b). Zastosowanie logoprofilaktyki w zapobieganiu zachowaniom problemowym młodzieży. W: P. Gasparski, M. Kania i A. Siudak (red.), *Zagrożenia uzależnieniami i przemocą wśród dzieci i młodzieży. Badania porównawcze w latach 2008–2023* (s. 213–226). Lublin: Wydawnictwo Naukowe Episteme.
- Tarnowski, J. (2003). Pedagogika egzystencjalna. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika* (s. 248–261). Warszawa: PWN.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz.U. z 2017 r., poz. 59.
- Werner, E. i Smith, R. (1992). *Overcoming the odds: High risk children from birth to adulthood*. Cornell University Press.
- Węgrzecki, A. (1996). *Zarys fenomenologii podmiotu*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Ossolineum.
- Wolicki, M. (2007). *Logoterapeutyczna koncepcja wychowania*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.